

de o prefață a editorului) doar de introducerea (« Cuvînt către cetitori ») cu care Ștefan înțelesese să-și înceapă întreaga operă¹.

Manuscrisul folosit de Bobulescu — și care nu este pierdut, cum s-a crezut cîndva² — era gata pentru tipar în 1839³, dar avem motive să credem că autorul își începuse adunarea materialelor în vederea operii de amplificare cu cel puțin vreo 20 de ani înainte de această dată⁴.

Cercetarea manuscrisului ne dezvăluie metoda de lucru a lui Ștefan: *el aduce numeroase adăugiri — mai rar modificări — textului tipăriturii din 1767*, partea cea mai amplificată fiind tocmai *Viața* (singura de care ne vom ocupa aici), care ajunge astfel să capete o extindere egală cu cea a întregului text al restului slujbei. Deși în cele 86 de pagini de manuscris ale *Vieții* cu greu se mai pot distinge crîmpeiele celor 4 pagini de tipăritură ale *Pomenirii* ce i-a servit drept punct de plecare, totuși, *textul acesteia se poate regăsi — cu excepția a câteva rînduri — în întregime păstrat în mijlocul masei de interpolări și glose cu care Ștefan l-a amplificat*.

Cu toată extinderea pe care a căpătat-o astfel *Viața*⁵ și cu toate că nenumăratele noi amănunte cu caracter istoric aداuse de Ștefan o făceau inaccesibilă unui public mai larg, autorul

¹ În ed. Bobulescu, « Cuvînt către cetitori » urmează prefeței editorului, ocupînd p. X—XI.

² Așa îl socotește C. Nicolaeșcu-Ploșșor, *O însemnare privitoare la ortografia manuscrisului « Viața precuviosului părintelui nostru Nicodim Sfîntului și arhimandritul » cel din Lavra Sfîntei mănăstiri Tismănei*, în *Biblioteca Academiei a fost semnalată mai întîi de Tit Sîmedrea, Mănăstirea Vodîța. Glosă pe marginea unui document inedit*, în *Bis. Ort. Rom.*, LXV (1947), nr. 1—3, p. 68, nota 1.

³ Manuscrisul (azi în Biblioteca Academiei R.P.R., ms. rom. nr. 2 643) are titlul: « *Slujba osebită a sfîntului precuviosului părintelui nostru Nicodim Sfîntului și arhimandritul » cel din Lavra Sfîntei mănăstiri Tismănei. Acum a doai oră rășădată, după cea tipărită din zilele răposatului domn: Alexandru Scarlat Ghica v<oe>v<od> d; Cu blagoslovenia și osîrdia și cu toată cheultua Preaofîcînții sale răposatului întru ferîcîșie iubitorului de D<umne>șeu Chir Partenie Episcopului Rîmnîcului. La anii de la H<ristos> 1767 și după alta mai vechie scrisă cu mina. Și s-au scris în zilele Prea înălțatului domn Alexandru Dimitrie Ghica voievod. Și în ale preaofîcînții sale Chir Neofî Episcop Rîmnîcului în Sfînta mănăstire Tismana, de Ștefan <sc>ey Ieromonah duhov<nicul>. La anii de la H<ristos> s D<umne>șeu 1839». Are 88 de file (22 × 17,5 cm), e scris pe hîrtie, cu chirlice. Textul (21—25 de rînduri pe pagină, încadrate cu un chenar compus din două linii paralele) are inițiale și indicații liturgice cu roșu. La f. 2v, un chip al lui Nicodim reproducere în culori (negru, roșu, galben, verde, cenușiu) al celui din tipăritură din 1767, vîndînd un desenator îndemnat, evident altul decît cel care a împodobit foaia de titlu (și ea copiată după cea din tipăritură, dar cu o infantilă stingăcie). Manuscrisul a intrat în posesiunea Academiei Române (în baza I.D.R. nr. 519 din 10 februarie 1903) din fondul de manuscrise al Muzeului național de anticități, unde nu știm cum ajunsesse.*

Este foarte greu de spus dacă manuscrisul este sau nu autograf. Scrisul, fără să fie frumos, este citeț și are toate caracterile caligrafice de manuscris a vremii; unele greșeli (litere sîrite, cuvinte rămase neterminate sau greșit înțeluse par a indica o copiere mecanică, ceea ce ar îngădui presupunerea că e vorba de o lucrare de copist. Totuși, numeroase inversări de frază (cu ajutorul numerelor) și adaosuri — marginale, interliniare și sub text — datorate, evident (în ce privește conținutul), autorului însuși și scrise de aceeași mînă cu textul, par a indica un autograf. Curios apare faptul că niciieri nu putem observa « lipsa » (lacuna) de care aminteste Ștefan însuși, în însemnarea sa din 1845 (vezi mai sus, p. 249 nota 8): dacă am presupune că nu ne mai aflăm în fața textului pe care l-a găsit, lacunar, la acea dată autorul, ci în fața unei copii a textului refăcut, ar rămîne inexplicabilă prezența în titlu a datei de 1839 și amintirea acolo a « preainălțatului domn Alexandru Dimitrie Ghica voievod ». Neputînd compara manuscrisul din Biblioteca Academiei R.P.R. cu nici unul dintre cele două autografe menționate mai sus (p. 239, nota 8), chestiunea rămîna nerezolvată. Putem avea, în schimb, certitudinea că *manuscrisul pe care-l avem azi este chiar cel folosit pentru ediția Bobulescu*: o arată însemnările cu cerneală violetă ce taie, din loc în loc, textul, indicînd locurile în care s-a oprit din cules zețarul care, de fapt, a fost el adevăratul editor (vezi, de pildă, la f. 64v, indicația, cu litere latine și cu cerneală violetă, « oofla 4 »), corespunzînd exact sfîrșitului acestei coli din ed. Bobulescu). În cercetarea de față, trimiterile la scrierea lui Ștefan Ieromonahul sînt făcute, și ca citatele, direct după manuscris, indicîndu-se, pentru orientare, și pagina ed. Bobulescu.

⁴ Aceasta reiese din știrile pe care ni le oferă *Viața*: Ștefan folosește observații făcute de el în cursul călătoriei sale la sud de Dunăre, în 1811. Dacă acestea ar putea fi, eventual, scootite ca făcute întîmplător, în cursul unei călătorii cu alte scopuri, în numeroase alte cazuri se vede limpede o preocupare permanentă de informare asupra vieții și activității cetitorului Tismănei. Ceva mai mult, uneori, din detaliile precise ce însoțesc textul povestirii, putem bănui o consemnare în scris a informațiilor, pe măsură ce se lua cunoștință de ele. Astfel: « Iară acum, în treoută răzmeriță a muscalilor cu turcii, la anii de la Hristos 1810 <deci chiar înainte de prima călătorie în sudul Dunării> viînd aicea, în sfînta mănăstire Tismana, un gospodar servec din Cladova, anume Crăciun, fiul lui gospodar Iovan, obărcînzînd din Porcea... » (f. 82v. = p. 74); « Iară acum al doilea, la anii de la Hristos 1823, august 15... la praznicul hramului sfîntei mănăstiri, au venit un părinte monah serv tasiot sftagoreț, de la sfînta mănăstire Hilandar, cu numele Iacov... » (ultimele trei cuvinte, adăugate marginal; f. 83v. = p. 75); «... tot într-acest an <1823>, mergînd noi Ștefan Ieromonahul la sfînta mănăstire Cernica, ce iaste aproape de orașul București... și mergînd și pre la părintele arhimandrit Calinic, starițul zisei mănăstiri... ne-au spus sfîntia sa că în anul trecut de după rebelie <deci 1822, după revoluția lui Tudor Vladimirescu>... » (f. 83. = 83v. = p. 75). Tot această căutare sistematică de știri privitoare la Nicodim este și motivul călătoriei celor cîțiva călugări de la Tismana (între care și Ștefan) către Peș, «... acum mai în urmă» (deci între 1823 și 1839), călătorie în cursul căreia călugării — bănuți de turci a fi spioni — au fost oprîți la Novipazar, « ce iaste de ținutul Bosni, preste granița servească, după cum țin servii acum <ultimele cinci cuvinte, marginal> cale de patru ceasuri » (f. 84r. = 84v. = p. 77) (subl. ns.).

Interesantă, ca termen *ante quem* pentru ultima remaniere a manuscrisului de către Ștefan, este amintirea lui Calinic ca arhimandrit la Cernica. Acesta a devenit în 1851 episcop de Rîmnîc (vezi N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. II, București, 1932, p. 237), ceea ce fără îndoială că Ștefan n-ar fi omis să adauge, eventual într-o notă marginală (o asemenea mențiune este de altfel chiar făcută, dar de o altă mînă, a cuiva care, cu alt prilej, are o atitudine rezervată față de opera lui Ștefan). Pare probabil că la această dată Ștefan nici nu mai era în viață.

⁵ Ca urmare, Ștefan s-a văzut silit să treacă *Viața* la sfîrșitul slujbei, lăsînd în text, la locul unde ea trebuia să figureze (f. 26v), următoarea notă: « Întru această zi, pomenirea precuviosului părintelui nostru Nicodim sfîntului și arhimandritul din lavra sfîntei mănăstiri Tismănei <plină aici exact formula de introducere a *Pomenirii*>; care au fost întîiu începătorii aceștii sîntei mănăstiri, făcîndu-o pri<ca> osteneala și strădania sa (cu ajutorul domnilor fărăi aceștia, începîndu-să de la întîiul domn, Radul Negru voievod, și s-au isprăvit de Dan voievod, fiul acestuia la leat 6894) <ultimele 3 cuvinte, puse în paranteze, în notă sub text>, precum în istoria a petrecerii vieții sale pre larg arată; carea s-au scris acum la sfîrșitu cărții aceștia... » etc. În manuscris, *Viața* ocupă f. 44r.—87v.